

ҚР ХАЛЫҚҚА МЕМЛЕКЕТТІК ҚАРЖЫЛЫҚ ӘЛЕУМЕТТІК КӨМЕК КӨРСЕТУ МЕХАНИЗМІН ДАМУ

Шалабаева Г.М. , Кенджасарова А.М. , Бурнашева В.Р.

I. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Қазақстан, Талдықорған
e-mail: 9-aika@mail.ru, gauki_93@mail.ru, venera.8420@mail.ru

Осы зерттеудің негізгі мақсаты Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік қорғау жүйесінің ағымдағы жай-күйін бағалау және әлеуметтік қамсыздандыру деңгейін және әлеуметтік қорғауды қаржыландыру тетіктерін арттыру жөніндегі шараларды әзірлеу болып табылады. Зерттеу барысында алынған нәтижелер тәуелсіз даму жылдарында Қазақстан Республикасында әлеуметтік қорғаудың ұлттық моделі құрылды және халық арасында кедейлік деңгейін төмендетуге бағытталған бірқатар маңызды әлеуметтік бағдарламалар қабылданды деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Әлеуметтік қорғау жүйесі кез келген қоғамның әлеуметтік құндылықтарын қамтитын ұлттық басқарудың негізгі элементі болып табылады. Әлеуметтік қорғау жүйесінің үш негізгі мақсаты бар: қоғамның барлық мүшелеріне негізгі тауарлар мен қызметтерге қол жеткізуге кепілдік беру, белсенді әлеуметтік және экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету және кедейлікті азайту және қоғамның тұрақты дамуы үшін жеке және әлеуметтік әлеуметті дамыту. Әлеуметтік қорғау адамдарға тәуекелдерді жеңуге және теңсіздікті азайтуға көмектеседі, сонымен қатар олардың жеке өсу әлеуетін толық жүзеге асыруға және өмір бойы қоғамға маңызды үлес қосуға мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: қаржы механизмі, әлеуметтік қорғау, әлеуметтік қорғауды қаржыландыру, зейнетақымен қамсыздандыру, әлеуметтік төлемдер.

Кіріспе

Қазақстанда әлеуметтік саланы қаржылық қолдауды зерделеу орнықты экономикалық өсудің стратегиялық, әлеуметтік маңызы бар міндеттерін іске асырудың тиімділігін айқындау үшін елдің негізгі ақша қорын сандық және сапалық талдауды талап етеді. Трансформациялық жағдайларда Қазақстан Республикасының мемлекеттік бюджеті басым әлеуметтік-экономикалық міндеттерді қаржыландырудың негізгі көзі болып табылады, оның ішінде: азаматтарды білім берумен, денсаулық сақтаумен, әлеуметтік қорғаумен және әлеуметтік көмекпен, әсіресе жалақысы төмен әлеуметтік топтармен қамтамасыз ету; мемлекеттік қызметшілер мен бюджеттік ұйымдар қызметкерлерінің зейнетақыларының, мемлекеттік жәрдемақыларының және жалақысының мөлшерін біртіндеп арттыру; инвестицияларды жандандыру жолымен экономиканың нақты секторын қолдау; мемлекеттік және салалық бағдарламаларды, республикалық және жергілікті инвестициялық жобаларды қаржыландыру; елдің қорғаныс қабілетін нығайту және т.б.[1]

Ғылымның әрбір саласы ұзақ мерзімді эволюцияның, сапалық сипаттамалардың дамуының және маңызды экономикалық идеялардың ашылуының нәтижесі болып табылады. Экономикалық теорияның немесе талдаудың міндеті бұл экономикада. Экономикалық талдаудың түпкілікті нәтижесі фактілер жиынтығын ретке келтіру және толтыру, оларды біртұтас тұтастыққа байланыстыру, олардың арасында тиісті қатынастар орнату және олардан тиісті жалпылау шығару болып табылады (Wamoyi et al. 2020). Жоғарыда айтылғандарға сәйкес әлеуметтік қорғауды қаржыландырудың негізгі теориялары мен тұжырымдамаларына іріктеп талдау жүргізілді (Aygön and Qizi 2020). Әлеуметтік қорғау сонымен қатар халықаралық форумдарда талқыланатын маңызды мәселе болып табылады және бұл тақырып Дүниежүзілік әлеуметтік мәселелер саммитінде басты орынға ие болды. [7] (Hanh et al. 2020). 1995 жылы Копенгагенде

үкіметтер "жұмыссыздық, денсаулығының нашарлығы, ана болу, бала тәрбиелеу, жесірлік, мүгедектік және зейнетке шығу кезінде барлық адамдардың тиісті экономикалық және әлеуметтік қорғалуын қамтамасыз етуге бағытталған саясатты әзірлеуге және жүзеге асыруға" міндеттеме алған кез. [9] (Литвинов және т. б. 2020).

Әлеуметтік қорғауды қаржыландыру туралы тақырыптық талқылауға кіріспес бұрын, әлеуметтік қорғауды анықтау тәсілдерін қарастыру қажет. Халықаралық еңбек ұйымы (ХЕҰ) әлеуметтік қорғауды қоғам мүшелеріне оларды әртүрлі күтпеген жағдайлардан (ауру, ана болу, өндірістік жарақат, жұмыспен қамтылмау, мүгедектік, кәрілік және отбасы асыраушысының қайтыс болуы) табыстың болмауынан немесе айтарлықтай төмендеуінен туындауы мүмкін экономикалық және әлеуметтік апаттардан қорғау үшін берілетін мемлекеттік шаралар кешені ретінде анықтайды.

Бастапқы нүкте-ХЕҰ-ның 1952 жылғы әлеуметтік қамсыздандыру (жалпы стандарттар) Конвенциясында (№102) «әлеуметтік оқшаулану» қаупін қоса алғанда қолданылатын анықтамаға негізделген Еуропалық интеграцияланған әлеуметтік қорғау статистикасы жүйесі (ESSPROS) қабылдаған.

Осы зерттеудің негізгі мақсаты Қазақстан Республикасындағы әлеуметтік қорғау жүйесінің ағымдағы жай-күйін бағалау және әлеуметтік қамсыздандыру деңгейін және әлеуметтік қорғауды қаржыландыру тетіктерін арттыру жөніндегі шараларды әзірлеу болып табылады.

Материалдар мен әдістер

Бұл зерттеудің теориялық және әдіснамалық негізі әлеуметтік қорғау теорияларының іргелі ережелері болып табылады (Emrich et al. 2020) [6]. Бұл мақалада тұжырымдамалық бірлікті қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін жалпы ғылыми және арнайы ғылыми таным әдістерінің жиынтығы қолданылады. Зерттеу әдістемесі математикалық және графикалық талдау әдістерін қолдануға негізделген. Атап айтқанда, ішінара тепе-теңдік әдісі. Осы зерттеу барысында қолданылатын жалпы ғылыми және арнайы әдістер жүйелік талдауға жатады. Жүйелік талдаудың басты ерекшелігі-ол тек талдау әдістерін ғана емес, сонымен қатар синтез әдістерін де қамтиды. Жүйелік талдаудың негізгі мақсаты-қолданыстағы баламалардың ішінен ең жақсы шешімді табу арқылы күрделі мәселені шешудегі белгісіздікті анықтау және жою. Осы әдісті пайдалана отырып, Қазақстан Республикасында әлеуметтік саясатты бақылау және оны қаржыландыру үшін құрылған нормативтік актілерге, заңдарға және ресми стратегияларға талдау жасалды. Бұл зерттеуде келесі әдістер де қолданылды: теориялық жалпылау, салыстыру және талдау. Бұған: әлеуметтік даму мен мемлекеттік саясаттың мәнін, сондай-ақ осыған байланысты оны іске асырудың қаржылық тетіктерін зерделеуге; теориялық негіздерді белгілеуге байланысты негізгі категориялар мен ұғымдарды нақтылауға; және Мемлекеттік әлеуметтік саясатты іске асырудың қаржылық тетіктерін зерттеу әдіснамасын негіздеуге тарихи және логикалық тәсілдер кірді. Бұл жерде салыстыру, индукция және шегерім, сондай-ақ реформаларды енгізу контекстіндегі өңірлердің қазіргі даму тенденцияларын талдауға, сондай-ақ мемлекеттік әлеуметтік саясатты іске асырудың бюджеттік тетіктерін зерттеуге арналған кестелер.

Негізгі бөлім

Мемлекетіміздің қоғамдық – әлеуметтік өміріне нарықтық қатынастардың араласуына байланысты өзгеріске ұшыраған саяси, экономикалық, әлеуметтік – мәдени, рухани жағдайлар мәселелерін жаңаша ойластыруды талап етеді. Аталған себептерге байланысты еліміздің даму стратегиясына сай рухани байлығын одан әрі жетілдіруге, әлеуметтік қорғауға ерекше мән берілуде.

Жалпы «әлеуметтік қорғау» ұғымына сипаттама беретін болсақ, бұл терминнің әртүрлі мағынасы бар. Ол жаңа экономикалық жағдайларда кеңес экономикасында қолданылған, тікелей мемлекетпен жүзеге асырылатын әлеуметтік қорғаудың ерекше ұйымдастырушылық-құқықтық нысанын сипаттайтын «әлеуметтік қамтамасыз ету» немесе «әлеуметтік қамсыздандыру» терминдерінің орнын алмастырды.

«Әлеуметтік қорғау, сонымен бірге, бір жан басына шаққанда төмен табысты жанұяларға қатысты өмір сүруге немесе өмірлік маңызы бар тауарлар мен қызметтерді (реабилитация қаражаттары, тұрғын үй мен емделу ақылары) төлеуге қаражаттың жоқтығы нәтижесі болып табылатын қоғамдық қажетті өмір сүру минимумын қамтамасыз етпеуші ретінде қарастырылады. Әлеуметтік қорғау зейнетақы мен жәрдемақы түрінде ақшалай нысанда, заттай нысанда, сонымен қатар әлеуметтік қорғаудың объектілері болып табылатын тұлғаларға әртүрлі қызметтер көрсету жолымен жүзеге асырылуы мүмкін. Ол компенсациялық, сондай-ақ ескертуші профилактикалық сипатта бола алады.

Әлеуметтік қорғаудың мемлекеттік құқықтық нысандарының бірі болып еңбекке қабілетсіз тұлғаларды тікелей мемлекеттік қамтамасыз ету табылады. Тікелей мемлекеттік қамтамасыз етудің негізгі белгілері болып – мемлекеттік бюджет есебінен шығындарды қаржыландыру, мемлекеттік үкімет органдарымен анықталатын басымдықтарға сәйкес қамтамасыз етілетін тұлғалар категорияларын және олардың қамтылу дәрежелерін бекіту.

Білім беру, денсаулық сақтау, мәдениет, спорт, туризм, әлеуметтік қамсыздандыру және көмек шығындарының көрсеткіштері талданады, өйткені олар мемлекеттің «әлеуметтік блогы» деп аталады. Бір қызығы, мемлекет жыл сайын салыстырмалы және абсолютті шамада «әлеуметтік қызметтерге» шығындарды көбейтеді. Сонымен қатар, шығыстардың кірістерден басым болу үрдісі бар. Мұндай тұжырым бюджет тапшылығының көрсеткіштерімен расталады, олар жыл сайын 2013 жылы 718 млрд теңгеден (ең төменгі көрсеткіш) 2017 жылы 1357 млрд теңгеге дейін (қаралып отырған кезеңдегі ең жоғары мән) ауытқиды.

Бұл мәселе бойынша экономистер мемлекет бюджет тапшылығына қасақана қадам жасауы керек, өйткені ол ел азаматтары алдындағы әлеуметтік міндеттемелерін, әсіресе дағдарыс кезінде толығымен қаржыландыруы керек дейді. Алайда, ұлттық қауіпсіздік тұрғысынан тапшылық шегі елдің жалпы ішкі өнімінің (ЖІӨ) 1,0% - нан аспауы керек. Осылайша, 2018 жылы шығындар қаражат түсімінен асып, елдің ұлттық мүдделеріне қауіп төнген кезде тапшылық 2017 жылғы бюджеттен екі есе қысқарды. 2017 жылы бюджет тапшылығының қауіпсіздік шегі 2,4% - дан асып, нәтижесінде ЖІӨ-нің 3,4% - құрады. Елдің ЖІӨ-ге қатысты бюджет тапшылығының күрт өсуінің негізгі себебі мемлекет бюджеттен шамамен 2,1 трлн теңге бөлуге мәжбүр болған Қазақстанның банк құрылымын санациялау болып саналады.

Бұдан әрі осы зерттеуде Қазақстан Республикасындағы денсаулық сақтау жүйесін қаржыландыру толығырақ қарастырылады. «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Қазақстан Республикасының Кодексіне (2020) сәйкес, денсаулық сақтау жүйесін қаржылық қолдау көздері: бюджет қаражаты; әлеуметтік медициналық сақтандыру қорының қаражаты; ерікті медициналық сақтандыру қорлары; ақылы қызметтер көрсеткені үшін алынған қаражат; жеке және заңды тұлғалардан ерікті қайырмалдықтар ретінде алынған қаражат болып табылады; және Қазақстан Республикасының заңнамасына қайшы келмейтін басқа да көздер. Денсаулық сақтау жүйесінің қаржы ресурстары:

- 1) заңмен белгіленген тегін медициналық көмек (ТМК) шеңберінде денсаулық сақтау субъектілерінің қызметтеріне ақы төлеу;
- 2) денсаулық сақтау ұйымдарын материалдық-техникалық жабдықтармен қамтамасыз ету;
- 3) дәрі-дәрмектерді, отандық препараттарды, қан мен оның компоненттерін, вакциналарды, басқа да иммунобиологиялық препараттарды, медициналық мақсаттағы бұйымдар мен медициналық техниканы сатып алу;
- 4) жұқпалы аурулардың жағдайлары мен эпидемияларын жою;
- 5) денсаулық сақтау саласындағы кадрларды даярлау, олардың біліктілігін арттыру және қайта даярлау;
- 6) медицина ғылымының жетістіктерін дамыту және енгізу;
- 7) халыққа әлеуметтік көмек көрсетуді дамыту;
- 8) Қазақстан Республикасының заңнамасында тыйым салынбаған өзге де шығыстар.

SFMA шығындары 2013 және 2017 жылдар аралығында өсті, ал негізгі капиталға инвестициялар 2013 жылдан 2016 жылға дейін қысқарды және 2017 жылы аздап өсті. 2016 жылы стационарлық емдеу шығындары жалпы шығыстардың 60% құрады, алғашқы медициналық-санитарлық көмек 40% құрады.

2019 жылы мамандандырылған медициналық көмекке жұмсалған шығындар әлеуметтік шығындардан және халықтың әлеуметтік қорғалмаған топтарына көмек көрсетуден асып түсті.

Қазақстандағы әлеуметтік саланы қаржыландыру жүйесі соңғы жылдары оның дамуының демократиялық негіздерін нығайтуға, ел экономикасының белгілі бір басымдықтарын орындауға және жекелеген өңірлердің әлеуметтік-экономикалық мәселелерін шешуге бағытталған реформалармен қатар жүретін елеулі өзгерістерге ұшырады. Атап айтқанда, «Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі аумақтық даму стратегиясын» (2006) қабылдаумен алғаш рет Еуропалық Одақтың бірлік саясатын іске асырудағы тәжірибесін ескере отырып, әлеуметтік саясат қағидаттары мен олардың мақсаты, стратегиялық міндеттері айқындалып, сондай-ақ өңірлердің ұзақ мерзімді әлеуметтік-экономикалық даму техникасы қалыптастырылды. Бұл мемлекеттік стратегияның мақсаты өңірлердің бәсекеге қабілеттілігін арттыру үшін жағдайлар жасау, олардың заманауи технологиялық негізде орнықты дамуын қамтамасыз ету, өндірістің жоғары өнімділігіне кепілдік беру және халықты жұмыспен қамтуды қамтамасыз ету болды. Мемлекеттік әлеуметтік саясаттың өңірлердің дамуына әсерін анықтау үшін стратегияның іске асырылуын бағалау үшін көрсеткіштер тізімі жасалды, яғни стратегиялық құжатта әлеуметтік қаржыландыру жүйесінің негізгі міндеттерін шешудің жүйелі тәсілдері қамтылды.

Айта кетейік, 2008 жылдан бастап Қазақстан Орталық Азияда, Шығыс Еуропада және Оңтүстік Кавказда тұрақты экономикалық өсу мен жұмыспен қамтуға қол жеткізу үшін экономикалық реформаларды жеделдетуге және іскерлік ахуалды жақсартуға бағытталған Еуразиядағы бәсекеге қабілеттілікті арттыру жөніндегі ЭЫДҰ бағдарламасын іске асыру қарастырылған. Осы бағдарлама шеңберінде «Қазақстандағы орталықсыздандыру реформасын қолдау» жобасы іске асырылуда, оның мақсаты мемлекеттік органдардың орталықсыздандыру реформаларын қолдау және бүкіл ел бойынша ұлттық және өңірлік деңгейлердегі мемлекеттік басқару институттарын нығайту болып табылады. Қазақстандағы орталықсыздандыру оның экономикалық және әлеуметтік пайдасына қосымша геосаяси маңызға ие. Қазақстан Республикасы таңдаған даму векторын және мемлекеттік саясаттың әртүрлі салаларын реформалаудың мәселелері мен міндеттері арасындағы белгілі бір ұқсастықты ескере отырып, сондай – ақ жалпы социалистік өткенді ескере отырып-реформалар моделін таңдау кезінде поляк тәжірибесі пайдаланылды.

Нәтижелер және талқылау

Хабардарлықты арттыруға бағытталған күш-жігер ең кедей аудандарда шектеулі жетістікке жеткен сияқты. Бір зерттеуге арналған сұхбатта сипатталған ақпараттық-түсіндіру жұмыстары (Сейдикенова, Аккари және Баkitов, 2020) негізінен қалалық орталықтарға, соның ішінде қоғамдық хабарландырулар мен кездесулерге ақпарат таратудан тұрды. Алайда, ең кедей аудандардағы табысы төмен респонденттер негізінен ауызша әлеуметтік көмек туралы еститінін хабарлады және әлеуметтік көмек туралы білмейтін адамдардың көпшілігі бұл әр жағдайда ақпаратты таратудың тиімді арнасы емес екенін көрсетеді. Халықаралық тәжірибе көрсеткендей, сұраныс бойынша өтінім жеткіліксіз ақпараттандырылған немесе байланысы жоқ адамдарды қамтымау қаупі бар (Сейдикенова, Аккари және Баkitов, 2020) [13]. Тұтастай алғанда, өтініш берудің басында әлеуметтік көмекке де, арнайы әлеуметтік қызметтерге де қатысты көбірек ақпарат берілуі керек, соның ішінде: (I) жарамдылық критерийлері; (II) адамдарға өтініш беру үшін қандай құжаттар қажет болады және оларды қалай алуға болады; және (III) қайда өтініш беру керек. Ақпараттық кампаниялар және мектептерде, денсаулық сақтау қызметтерінде және полицияда хабардарлықты арттыру арқылы хабардарлық пен түсінікті арттыруға болады. Ақпараттық-ағарту іс-шараларын өткізу

бойынша әлеуметтік қызметтердің әлеуетін нығайту қолайсыз жағдайдағы отбасыларды анықтау және олардың әлеуметтік көмек пен қызметтерге қол жеткізуін жеңілдету үшін ерекше маңызды. Отбасылар қол жетімді қолдау туралы ақпарат ала алатын нақты үйлестіруші немесе байланыс нүктесі болуы керек.

Жұмысқа қабылдау кезінде сертификаттау қажеттілігі Қазақстанда әлеуметтік көмек пен жұмыспен қамтуға жәрдемдесу саясатын әзірлеуге және үйлестіруге байланысты кеңірек мәселелерді көтереді. Бұл әлеуметтік көмек жұмыс үшін тосқауыл болып табылады деген қорқынышқа жауап – басқаша айтқанда, адамдар жұмысқа орналасудың орнына әлеуметтік көмек төлемдеріне сүйенеді. Алайда, қазіргі уақытта TSA және SCA-ға өтініш беру процестері ойластырылған түрде, жұмыспен қамту бағдарламалары мен мақсаттарын қолдау үшін жұмыс істеудің орнына, олар оларға қайшы келеді. Бұл, әсіресе, жалақысы төмен қоғамдық лауазымдарда жұмыс істеуге мәжбүр болған шалғайдағы ауылдық елді мекендерде тұратын адамдарға қатысты. Бұл жалақының төмен болғаны соншалық, көлік шығындары мен кездейсоқ кірісті жоғалту мүмкіндігінің үйлесімі бұл адамдарды қоғамдық жұмыстар бағдарламаларына тіркелмеу туралы ұтымды шешім қабылдауға мәжбүр етеді. Әлеуметтік көмек және жұмыспен қамту секторларында нақты және келісілген мақсат болуы керек және екі сектордағы бағдарламалар осы келісілген мақсаттарға жетуге бағытталуы керек. Жұмыспен қамту шарттары адамдардың, әсіресе ауылдық жерлерде жұмыс істеуге дайын болуы үшін қажетті қаржылық ынталандыруды, сондай-ақ қолайлы жұмыс орындарының болуын ескере отырып қайта қаралуы керек. Осы мәселелерді ескеріп және қаржыландыру шарттарын өзгерту үшін 2001 жылы Қазақстанның Бюджет кодексі қабылданды, ол ұзақ мерзімді негізде 17 түрлі кіріс көздерін бекітті. Алайда, олар бюджетаралық трансферттерді есептеу кезінде ескерілмеген және жергілікті өзін-өзі басқару органдарының қаржылық өкілеттіктері шамалы болып қала берді. Бұл ретте және бюджетаралық трансферттердің нәтижесінде «теңестіру» пайда болды: жергілікті билік субсидияларға тәуелділігіне немесе жоспардан тыс қаражатты алып қоюға байланысты өз проблемаларын өз бетінше шешу мүмкіндігінен айырылды.

Қорытынды

Халыққа әлеуметтік көмектің мемлекеттік қаржылық механизмін зерттеу нәтижесінде авторлар келесі тұжырымдарға келді: орта мерзімді перспективада Қазақстанда әлеуметтік саланы бюджеттік қаржыландыру өзекті болып қала береді. Осыған байланысты бюджеттен тыс көздерді (демеушілік, краудфандинг, венчурлық қаржыландыру және т. б.) табу қажет. Әлеуметтік саланы бюджеттен тыс қаржылық қолдау мемлекеттік-жекешелік әріптестікті дамыту есебінен ұлғайтылуы мүмкін. Сонымен қатар, мемлекеттік бюджеттің кірісін ұлғайтқан жөн. Қолма-қол ақшасыз операцияларды жандандыруды қоса алғанда, салық базасын ұлғайтуға және көлеңкелі кірістерді қысқартуға бағытталған шаралар бюджетті түсіруге және ел бюджетіне түсетін түсімдерді әртараптандыруға мүмкіндік береді. Мемлекеттің өсіп келе жатқан әлеуметтік міндеттемелері салықтық және кедендік әкімшілендіруді цифрландырудан үлкен экономикалық қайтарымды талап етеді. Бұрын байқалған Қазақстанда жергілікті бюджеттерді қалыптастыру мен басқарудағы қиындықтар біртіндеп жүйелі сипатқа ие болды. Алайда, мемлекеттік бюджет жүйесін орталықсыздандыруға және жергілікті бюджеттердің қаржылық өзін-өзі қамтамасыз етуі мен тәуелсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған 2010-2016 жылдардағы бюджет және салық кодекстерінің жаңалықтары жағдайды өзгертпеді, тіпті жергілікті бюджет деңгейіндегі бірқатар мәселелерді ұшықтырды [2].

Қазақстан Үкіметі халыққа әлеуметтік көмек нысаны ретінде 2,7 миллионнан астам адамға COVID-19-ға байланысты жалғасып жатқан карантиннен туындаған табысынан айырылғаны үшін өтемақы төледі деп мәлімдейді. Көмекке өтініштердің көпшілігі Алматы қаласы мен облысының тұрғындарынан келіп түсті, онда 1,2 миллионнан астам адам 42 500 теңге (100 АҚШ доллары) көлемінде төлем алды. 2021 жылдың 1 қаңтарындағы жағдай бойынша Халыққа 270 миллион долларлық тікелей төлемдер Үкіметтің Қазақстанда COVID-19 таралуын тоқтату үшін енгізілген жалпыұлттық

өшірудің экономикалық және әлеуметтік салдарын жеңілдетуге бағытталған ең батыл әрекеті болуы мүмкін. 2021 жылғы 2 сәуірде Премьер-Министрдің бірінші орынбасары Берік Шолпанқұловтың айтуынша, Үкімет экономикалық тұрақтылықты қамтамасыз етуге 5,9 трлн теңге (13 млрд АҚШ доллары) бөлді, бұл да бизнесті қолдауға және жұмыс орындарын сақтауға мүмкіндік береді.

Қазақстан Үкіметі балалары бар отбасыларға әлеуметтік көмек пен арнаулы әлеуметтік қызметтерді дамыту мен ұсынуды жетілдіру жөнінде ұсыныстар беретінін нақтылау қажет. Табысы төмен отбасылар мен кедей аудандарда тұратын отбасылар үшін қолдаудың осы түрлеріне қол жеткізуді жеңілдету әдістеріне назар аударылады. Өзірленген әдістеме осы жәрдемақыларға қол жеткізу кезінде балалары бар аз қамтылған отбасылар кездесетін кедергілер туралы деректерді алуға мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Aygön, Q., and Qizi, E. 2020. “On financial and investment problems in the context of regional economic development of the Republic of Azerbaijan”. *Journal of Critical Reviews* 7 (3): 631–641. DOI: 10.31838/jcr.07.03.111
2. Code of the Republic of Kazakhstan “On people’s health and health care system”. 2020. <http://adilet.zan.kz/rus/docs/K2000000360>
3. Constitution of the Republic of Kazakhstan, August 30, 1995. https://online.zakon.kz/document/?doc_id=1005029
4. Decree of the President of the Republic of Kazakhstan No. 167 “On the Strategy of Territorial Development of the Republic of Kazakhstan until 2015”, August 28, 2006. http://adilet.zan.kz/rus/docs/U060000167_
5. Decree of the President of the Republic of Kazakhstan No. 216 “On the Concept of Transition of the Republic of Kazakhstan to Sustainable Development for 2007–2024”, November 14, 2006. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30077027#pos=0;0
6. Emrich, C.T., Tate, E., Larson, S.E., and Zhou, Y. 2020. “Measuring social equity in flood recovery funding”. *Environmental Hazards* 19 (3), 228–250. DOI: 10.1080/17477891.2019.1675578
7. Hanh, T.T.D., Ngoc, L.B., Hoa, L.N., Gong, E., Tao, X., Yan, L.L., and Minh, H.V. 2020. “Improving prevention of cardiovascular diseases: Barriers and facilitators in primary care services in Vietnam”. *International Journal of Healthcare Management* 14 (4): 1270–1278. DOI: 10.1080/20479700.2020.1757858
8. Lee, J.M.G., Chan, C.Q.H., Low, W.C., Lee, K.H., and Low, L.L. 2020. “Health-seeking behaviour of the elderly living alone in an urbanised low-income community in Singapore”. *Singapore Medical Journal* 61 (5): 260–265. DOI: 10.11622/smedj.2019104
9. Litvinov, A.V., Vasyakin, B.S., Shamalova, E.V., Plevaya, M.V., and Zhuravkina, I.S. 2020. “Psychological support for adaptation of international students as a factor of raising their social competency”. *Systematic Reviews in Pharmacy* 11 (12): 1404–1410. DOI: 10.31838/srp.2020.12.209
10. Marushchak, L., Pavlykivska, O., and Oleksandra, K. 2020. “Managerial tools used to regulate of the state budget recourses in context of human right to social protection”. *Cogito* 12 (3): 266–280.
11. McConnell, C.R., Brew, S.L., and Flynn, S.M. 2016. *Economics. Principles, Problems and Policies*. Moscow: Infra-M.
12. McGuire, F., Vijayasingham, L., Vassall, A., Small, R., Webb, D., Guthrie, T., and Remme, M. 2019. “Financing intersectoral action for health: A systematic review of financing models”. *Globalization and Health* 15 (1): 86. DOI: 10.1186/s12992-019-0513-7
13. Seidikenova A., Akkari A., and Bakitov A. 2020. “The Construction of Citizenship in Kazakhstan Between the Soviet Era and Globalization”. In *Global Citizenship Education*, edited by A. Akkari and K. Maleq, 57–69. Springer, Cham. DOI: 10.1007/978-3-030-44617-8_5

DEVELOPMENT OF A MECHANISM FOR PROVIDING STATE FINANCIAL AND SOCIAL ASSISTANCE TO THE POPULATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Shalabaeva G.M., Kenjassarova A.M., Burnasheva V.R.

*Zhetysu university named after I. Zhansugurov, Taldykorgan, Republic of Kazakhstan.
e-mail: gauki_93@mail.ru, 9-aika@mail.ru, venera.8420@mail.ru*

The main purpose of this study is to evaluate the current state of the social protection system in the Republic of Kazakhstan and to develop measures to improve the level of social security and mechanisms for financing social protection. The results obtained during the study allow for the conclusion that over the years of independent development in the Republic of Kazakhstan a national model of social protection has been created and a number of important social programmes have been adopted aimed at reducing the level of poverty among the population. The social protection system is a key element of national governance, embodying the social values of any society. The social protection system has three main purposes: to guarantee all members of society access to basic goods and services, to promote active social and economic security, and to develop individual and social potential for poverty reduction and the sustainable development of society. Social protection supports people in handling risks and reducing inequality and also allows them to fulfil their full potential for personal growth and making a meaningful contribution to society throughout their lives.

Key words: *financial mechanism, social protection, financing of social protection, pension provision, social benefits.*

РАЗВИТИЕ МЕХАНИЗМА ОКАЗАНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ФИНАНСОВОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ПОМОЩИ НАСЕЛЕНИЮ РК

Шалабаева Г.М., Кенджасарова А.М., Бурнашева В.Р.

*Жетысуский университет им.И.Жансугурова, город Талдыкорган, Республика Казахстан
e-mail: 9-aika@mail.ru, gauki_93@mail.ru, venera.8420@mail.ru*

Основной целью настоящего исследования является оценка текущего состояния системы социальной защиты в Республике Казахстан и разработка мер по повышению уровня социального обеспечения и механизмов финансирования социальной защиты. Полученные в ходе исследования результаты позволяют сделать вывод о том, что за годы независимого развития в Республике Казахстан создана национальная модель социальной защиты и принят ряд важных социальных программ, направленных на снижение уровня бедности среди населения. Система социальной защиты является ключевым элементом национального управления, включающим социальные ценности любого общества. Система социальной защиты преследует три основные цели: гарантировать всем членам общества доступ к основным товарам и услугам, обеспечить активную социальную и экономическую безопасность и уменьшить бедность, а также развивать личный и социальный потенциал для устойчивого развития общества. Социальная защита помогает людям преодолеть риски и уменьшить неравенство, а также позволяет им полностью реализовать свой потенциал личностного роста и внести важный вклад в общество на протяжении всей своей жизни.

Ключевые слова: *финансовый механизм, социальная защита, финансирование социальной защиты, пенсионное обеспечение, социальные выплаты.*